

Pražský lingvistický kroužek a co bylo dál

Lucie Medová

lmedova@ff.jcu.cz

Týden 3, 12. března 2009

1 Pražský strukturalismus: PLK

- Pražský lingvistický kroužek, od 1926 volné sdružení, 1929 Teze; klasické období 1926 – 1939
- členové:
 - **Zakládající**
 - Vilém Mathesius
 - Roman Jakobson
 - Nikolaj Trubeckoj
 - Sergej Karcevskij
 - Bohuslav Havránek
 - Bohumil Trnka
 - Vladimír Skalička
 - Josef Vachek
 - **Následovatelé**
 - Miloš Dokulil
 - František Daneš
 - Jan Firbas
 - Oldřich Leška
 - Petr Sgall
- IDEA: pracovat na základě metody funkčně strukturální
- Vilém Mathesius: *O potenciálnosti jevů jazykových*, 1911
- *Teze předložené prvému sjezdu slovanských filologů v Praze*, 1929:

struktura (strukturální pojetí jazyka) a funkce (funkční pojetí jazyka); tj. jazyk je funkční systém a každá jeho část je posuzována podle toho, jakou funkci v systému zastává
- fonologie
 - Nikolaj Sergejevič Trubeckoj: *Grundzüge der Phonologie* (nedokončeno), 1939
 - teorie *distinktivních rysů*
 - teorie opozic – privativní, graduální, ekvipolentní
- morfologie
 - Bohuslav Havránek: *Genera verbi ve slovanských jazycích*, 1928, 1937
 - Roman Jakobson: *Zur Struktur des russischen Verbums* (O struktuře ruského slovesa), 1932
 - teorie příznakovosti
 - pád: Morfologičeskie nabljudenia nad slavjanskim skloneniem (Morfologická zkoumání slovanského skloňování), 1958
- aktuální členění větné: Vilém Mathesius
 - východisko výpovědi (téma)
 - jádro výpovědi (réma)
- teorie funkčních jazyků: Karl Bühler, Roman Jakobson, Bohuslav Havránek, Jan Mukařovský

2 Marrismus a tzv. Nové učení o jazyce

Nikolaj Jakovlevič Marr (1864–1934)

- aplikovat marxistickou teorii na jazyk: jazyk patří do společenské nástavby a má tedy třídní charakter
- → každý jazyk je ‘spojením’ dvou jazyků: jazyka vykořisťovatelů a jazyka vykořisťovaných
- 1950: J. V. Stalin v deníku Pravda odmítl Marrovo učení
- nehoráznost²:
 - šíření pseudovědeckých teorií
 - potlačování odlišných názorů
- Marxistická jazykověda: Jan Petr (*Klasikové marxismu-leninismu o jazyce*, 1977, *Filozofie jazyka v díle K. Marxe a B. Engelse*, 1980)

3 Od 60. let do současnosti v české jazykovědě

- FGP: Funkční generativní popis jazyka
Ústav formální a aplikované lingvistiky (ÚFAL), MFF Praha
<http://ufal.mff.cuni.cz/prezentace.html>
 - Petr Sgall, Eva Hajičová, Jarmila Panevová
 - závislostní syntax – Pražský závislostní korpus
 - pokračovatelé ve zkoumání Aktuálního členění
 - valence, rozpoznávání řeči, etc.
 - František Daneš: *Větné vzorce v češtině*. Academia Praha, 1989.
- Ústav pro jazyk český Akademie věd (<http://www.ujc.cas.cz/oddeleni/index.php?page=index>)
 - synchronní a diachronní popis jazyka
 - Jazyková poradna – Internetová jazyková příručka (<http://prirucka.ujc.cas.cz/>)
 - Jiří Kraus, Karel Oliva, (František Štícha)
- Český národní korpus (<http://ucnk.ff.cuni.cz/>)
 - František Čermák
 - synchronní a diachronní korpusy, korpus mluvené češtiny

4 Úzus, norma, kodifikace

Karlík *et al.* (2002)

4.1 Úzus

Soubor jazykových prostředků, které jsou v dané podobě používány daným společenstvím; i prostředky nesystémové (a tedy takové, které se lingvistům nelíbí) – prostě proto, že se tak používají (slovo *šleha-čka* je ‘nesystémové: -čka je suffix odvozující stroje, jako kupříkladu *řeza-čka*)

4.2 Norma

Soubor jazykových prostředků, které jsou jazykovým společenstvím pravidelně užívány a považovány za závazné (Havránek (1932)). Do normy se tedy nepočítají prostředky, které jsou systémově utvořené (jsou tedy součástí jazyka), ale které se nepoužívají (tvar *dělníče* je systémový, ale není normou)

4.3 Kodifikace

Utvření existující normy spisovného jazyka ve slovnících, mluvnicích, pravopisných a výslovnostních pravidlech nebo jiných příručkách. Kodifikace je záležitostí výhradně spisovné češtiny. Kodifikují se i dublety, jakožto předjímání jazykového vývoje, kupříkladu GEN *tří / třech*, LOC.pl. v *balíč-cích / balíč-kách*, etc.

5 Kodifikační příručky

- Pravidla českého pravopisu
 - *školní*: Pravidla českého pravopisu, školní vydání, Fortuna, Praha 1999.
 - *akademická*: Akademická pravidla českého pravopisu, Academia Praha 1994.
 - **Internetová příručka**: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>
- výslovnost
 - Výslovnost spisovné češtiny
 - * Výslovnost spisovné češtiny I. (Výslovnost slov domácích). Hála Bohuslav. Praha Academia, 1967.
 - * Výslovnost spisovné češtiny II. (Výslovnost slov přejatých). Romportl Milan. Praha Academia, 1978.
 - Česká výslovnostní norma. Hůrková Jiřina. Praha, Scientia, 1995.
- slovníky
 - Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Academia, Praha 1994. (**SSČ**)
 - Slovník spisovného jazyka českého. Nakladatelství ČSAV, Praha 1960–1971, 4 sv.; reedice Academia, Praha 1989, 8 sv. (**SSJČ**)
 - (Příruční slovník jazyka českého (9 svazků, 250 tisíc hesel, 1935-1957) (**PSJČ**))
 - Nový akademický slovník cizích slov. Academia, Praha 2005. (**NASCS**)
- mluvnice
 - Česká mluvnice. Havránek, Bohuslav a Antonín Jedlička, SPN Praha, 1981.

5.1 Časopisy

- Slovo a slovesnost, původní časopis PLKu, od 1935
- Naše řeč, od 1916
- Časopis pro moderní filologii
- ...

5.2 Sdružení

- Jazykovědné sdružení <http://www.ujc.cas.cz/js/index.htm> – přednášky, *Jazykovědné actuality*, systematizace jazykovědné terminologie pro školy
- PLK <http://www.praguelinguistics.org/>
- Kruh přátel českého jazyka <http://ucjtk.ff.cuni.cz/kruh/KPCJprog.htm>

References

- Havránek, B. (1932). Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In Havránek, B. and M. Weingart (eds.) *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich, 32–84.
- Karlík, P., M. Nekula, and J. Pleskalová (2002). *Encyklopedický slovník češtiny*. Lidové noviny.
- Černý, J. (1996). *Dějiny lingvistiky*. Votobia.